

НАПРАВЛЕНИЕ
“СТАРА И СРЕДНОВЕКОВНА ИСТОРИЯ.
ЕТНО-КУЛТУРНИ И РЕЛИГИОЗНИ
ИЗСЛЕДВАНИЯ”

Стела Монева/Stela Moneva

АТИНСКОТО БУЛЕ

The Athenian Boule

This paper studies the second most important political body in the system of political institutions of the classical Athenian democracy – the Athenian Boule. The author consecutively pays attention to various moments of the activities of this Council in order to characterize it most thoroughly. The following problems have been treated: constitution and membership, convocation and opening, voting, place of sessions and functions of the Boule.

Проучванията за атинския Съвет (βουλή) се осъществяват неминуемо в две последователни посоки: Съвета на 400-те, учреден при Солон (594 г. пр. Хр.) и Съвета на 500-те формиран по времето на реформите на Клистен (508 г. пр. Хр.). В “Атинската полития” на Аристотел (8, 4) има само едно кратко съобщение за създаването на новия Съвет при Солон – по сто членове от всяка фила. В “Политика” атинският автор напълно игнорира този политически орган. По-късно Плутарх (Sol. 19, 1) загатва, че Солон сам е учредил Съвета. Като се базира на тези данни, К. Хигнет дава пълно изложение на случая със Солоновото Буле¹. По-скорошни автори, които се доверяват на античната традиция и вярват в Булето на Солон са У. Форест и Г. Грифит². Последният показва по-предпазливо отношение. С известна решителност данните следва и Дж.Оливър³. Авторът се аргументира и с друг епизод от “Атинската полития” (4, 3) за наличието на Буле още в политията на Драконт.

Съветът при Клистен е значително по-добре представен по страниците на научните публикации. Избирателно могат да се посочат няколко по-значими

разработки. Задължително трябва да се отбележи специализираното изследване на П. Родес⁴, в което детайлно са проучени членството и организацията на Съвета, декретите на Булето и демоса, администрирането, юридическите задачи на булевтите и др. Особеност на тази работа е желанието на автора да покаже водещата роля на Съвета на 500-те, дори в случаи когато тя, според конституцията на Атина, е отредена за Народното събрание. Богато събран изворов материал и история на атинския Съвет представя трудът на К. Хигнет⁵. Може да се каже, че неговото изследване е основополагащо въобще за историята на Атинската конституция от края на V в. пр. Хр. В научния печат се поставят редица проблеми около Съвета на 500-те, като появата на пританите преди или след Ефиалтовата реформа, задълженията на пританите и на секретарите⁶ и др. Булето представлява интерес и от гледна точка на археологията. Разкритите останки на атинската агора потвърждават и доизясняват някои моменти от историята на Съвета⁷. В историографията на Булето обаче не се среща кратко и обобщаващо изложение на такива въпроси като състав на Булето, ред на заседанията, начините на гласуване, място на заседанията, привилегии и наказания за булевтите. Ще бъде целесъобразно постигнатите резултати в познатите ни изследвания, наред с някои допълнителни наблюдения в изворите, да бъдат поставени в ново единство.

Формиране и състав. При Солон, висше правителствено учреждение става Съветът от 400 граждани, избирани измежду първите три разреда. Няма информация как точно са били избирани булевтите. За дейността на Съвета в началото на неговото съществуване също няма напълно достоверни сведения. Изглежда главната функция е била насочена към подготвянето на пробулевмите (предварителните постановления) за Народното събрание. Краткото съобщение, което оставя Аристотел е напълно разбираемо, предполага се, че той не разполага с източници, няма детайли. Версията на Плутарх изглежда като предположение на по-късен автор, който приема, че функциите на този Съвет са същите като тези на по-сетнешното Буле на Клистен.

Съветът представлява постоянна комисия на Народното събрание. Описанието му в "Атинската полития" (43, 2) се отнася преобладаващо за четвъртото столетие. Според този разказ участниците в него се избират чрез жребий измежду няколко кандидата, което изключва възможността от подкуп или предварителен натиск, по 50 души от всяка от десетте атински фили (Arist. Athen. Pol. 43, 2). Равномерното представителство от всяка фила обезпечава интересите на живеещото там население. Булеът може да бъде всеки гражданин. Съставът се комплектува от всички разреда на атинското гражданство. По изчисления на Р. Осбърн около 70 % от атинските граждани, в течение на своя живот, са изпълнявали тази служба⁸. Съществува само едно ограничение – възрастово: да станеш булеът трябва да имаш навършени 30 години. Членовете на Съвета се избират за срок от една година, като повторното избиране се разрешава след няколко години, така че всяка година Булето се обновява. По принцип е изключение от общото правило да се служи два пъти, но изключенията отразяват трудността да се

намерят свежи попълнения от 500 граждани, над 30 години, желаещи да служат. Все пак сравнително рядко се откриват атиняни служили по два пъти в Булето⁹.

Всъпването в длъжност на булевтите е съпроводено от две процедури. Според първата процедура, след избирането си кандидатите са подлагани в Съвета на проверка, т. нар. *δοκκιμασία*, за да се установи тяхното поведение, начин на мислене, въобще гражданската им пригодност. Ако даден кандидат бива отхвърлен, то той се заменя със запасен кандидат. Втората процедура предполага полагането на клетва, в която най-важните моменти са, че булевтите ще служат според законите и в интерес на гражданите (вж.: Xen. Mem. 1, 1, 18; Lys. 31, 1; Dem. 59, 4).

Целият Съвет, в пълен състав, не може да се събира постоянно и като многочислен политически орган не винаги е пригоден за бързо решаване на текущи дела. Затова той е разделен на 10 постоянни комисии, по 50 човека от всяка фила. Тези 50 атинянина представляват една от 10-те фили, като вътре във филите представителната квота за Съвета се разпределя пропорционално между демите, според тяхната големина и броя на гражданите в тях. Броят на членовете на Булето от един дем се колебае от един представител до десет и повече. Всъщност Съветът е представителство на самостоятелните общини, на които се разпада атинската държава. Названието на членовете на комисиите е притани (*πρυτάνεις*), а периодът им на дейност се нарича притания (*πρυτανεία*). Всяка комисия дежури по ред, определен в началото на годината по жребий¹⁰, една десета част от годината. Времето на дежурство (притания) на всяка фила продължава в обикновените години по 35–36 дни, а в годината с вмъкнат месец 38–39 дни¹¹.

Времето на разделяне на Съвета на притании поражда дискусии в науката. Сигурно е, поради липсата на каквито и да е било доказателства, отсъствието на системата от притании в Булето на Солон. Основните виждания на изследователите са съсредоточени около реформите на Клистен¹² или на Ефиалт (462 г. пр. Хр.)¹³, като време на поява на пританите. При Клистен, новото разделение на териториални фили заема важно място в общественopolитическия живот и е нормално да се допусне, че делението на Съвета е предприето и съобразено с филите.

От средата на пританите се избира по жребий един епистат (*ἐπιστάτης*), който се явява председател на комисията в течение на едно денонощие (Arist. Athen. Pol. 44, 1). В. Латишев го нарича “президент на атинската република”¹⁴. Той председателства и Еклесията, ако тя се свиква в деня на неговото избиране. Епистатът няма право да бъде избран втори път в течение на своя живот. Негови задължения са също да съхранява у себе си държавния печат и ключовете от храмовете: главно на Партедона, в чиято задна част се намира държавното съкровище и на храма на Майката на боговете (*Μητρῶον*), където се пази държавният архив. Възможно е епистатът да получава допълнително възнаграждение за този специален ден¹⁵.

С една трета от пританите, по негов избор, той дежури вероятно без да излиза, цялото денонощие в сградата на Толоса. Пританите преспиват там, за да има винаги управленски лица в готовност да посрещнат критична ситуация и да предприемат неотложни действия. Такава ситуация може да се види у Демостен, когато през 339 г. пр. Хр. Филип завладява Елатея и настъпва към Атика. При пританите по обяд пристига тревожната вест и те незабавно предприемат мерки, за да сигнализират общността (Dem. 18, 169). По такъв начин дейността на Булето, в лицето на неговите представители, е в пълния смисъл на думата непрекъсната (срв. Andoc. I, 45).

В първата четвърт на IV в. пр. Хр. редът на председателството в Съвета е изменен. Задължението на пританите да председателстват в Булето и Еклесията е прехвърлено на комисия от девет проедрот (Arist. Athen. Pol. 44, 2–3). Всеки ден новият епистат на пританите избира чрез жребий, от състава на членовете на Съвета девет проедри, по един от всяка от останалите девет фили, с изключение на неговата собствена. Един от избраните проедри отново по жребий става Ἐπιστάτης τῶν προέδρων. Епистат на проедрите може да бъдеш само веднъж в годината, а проедър – веднъж по време на всяка притания.

Точното време на тази институция не е установено. По епиграфски данни се приема, че в 378–377 г. пр. Хр. е избран първият несъмнен епистат на проедрите (GHI 123, 124). Причините за тази реорганизация се виждат във връзка със засилената роля на пританите и известното настъпление на атиняните срещу това положение¹⁶. По-вероятно е обаче появата на проедрите да е обусловена от стремеж да се облекчи тежестта на задълженията и да се разпредели по-справедливо работата между булевтите. Очевидно влияние оказва създаването на Втория атински морски съюз (378 г. пр. Хр.), с което се стига до натрупване на допълнителна работа и от съюзниците за Булето и Еклесията. Това е достатъчен мотив за да се прехвърлят на новата комисия част от задълженията на пританите.

Деветте проедри председателстват в Народното събрание, а за пританите остава само правото да свикват народа. Те се грижат за реда по време на заседанията, обявяват въпросите за обсъждане. Нормално задължение на проедрите е да поставят на гласуване предложенията на другите, но не и сами да помагат при съставянето на декрети. Тук трябва да се има предвид, че те служат за един ден и това прави малко вероятно натоварването им с подобни задачи.

Към Булето съществува и длъжността γραμματεὺς. В “Атинската полития” на Аристотел (54, 3–4) се споменава за трима секретари: 1) секретар “по притания” (γραμματέα τὸν κατὰ πρυτανείαν καλοῦμενον), който завежда документите, съхранява утвърдените разпоредби, присъства на заседанията, води протоколите и излага писмено разпоредженията; 2) секретар “по законите” (ἐλί τοὺς νόμους), който също присъства на заседанията и отговаря със своя подпис за всички закони; 3) секретар (γραμματέα τὸν ἀναγνωσόμενον), избран чрез хиротония от Народното събрание, който има единственото задължение да прочита пред Еклесията и пред Съвета различните разпоредби и решения.

Да се разграничи времето на установяване на тези длъжности и кръгът на тяхната дейност е почти невъзможно, доколкото Аристотел не внася повече яснота по въпроса. Изглежда секретарят е бил член на Булето и няма причини да се оспорва идентичността му със “секретаря на Булето”, упълномощен да издава постановления, както смята В. Латишев¹⁷. От около 368 г. пр. Хр. датират епиграфски сведения за секретар, който обслужва само пританите и който вероятно е бил назначаван за срок от една година без да се излъчва от състава на пританите¹⁸. Приема се, че този “секретар на пританите” е от предишен период, въпреки че названието му не е било същото. Съгласно наблюдението на Аристотел, постът се заема след провеждането на хиротония от “най-прославените и достойни граждани” (Athen. Pol. 54, 3).

Промяната в начина на избор на секретаря на пританите се отнася към 363 г. пр. Хр., когато започва да се прилага жребий вече измежду самите булевти¹⁹. След въвеждането на новата организация през 363 г. пр. Хр. се твърди, че в епиграфските данни се срещат по-голям брой секретари като ἀναγραφεύς, ἀντιγραφεύς и др.²⁰ Вероятно атиняните започват да завеждат своите писмени документи много по-сериозно, като тези различни секретари ревностно изпълняват своите конкретни задължения.

Ред на заседанията, свикване и откриване. Съветът се събира ежедневно с изключение на празниците и дните с лошо предзнаменование (Aristot. Athen. Pol. 43, 3). Такива дни атиняните имат много. Празниците, които се отбелязват всяка година, достигат до 60 на брой (Shol. Aristoph. Vesp. 663). В такива дни няма съдопроизводство, не се извършват жертвоприношения и въобще не се предприема нещо важно. Смятаните за “нещастни” (ἀλοφρόδεις) или “тежки” дни, включват например всеки седми ден от месеца, когато споменават мъртвите, събужда се спомен за някакви нещастни събития и т. н. Подобни дни засягат не само частния бит, но и държавните дела.

Обикновено заседанията са открити за публиката, която е отделена със заграждения (κίρκλις)²¹. Дори метеките – чужденци имат достъп до разискванията в Съвета и могат да присъстват без правото да се изказват. Важно е, че цялата многообразна дейност на Булето се осъществява публично. Като съществен елемент за правилното функциониране на Съвета се очертава дискусиата, в която участват само булевтите. В традицията обаче се откриват редица сведения, с различна степен на надежност, които позволяват да се говори за друг вид заседания на Булето.

Според Диодор Сицилийски, Темистокъл крои планове за възстановяването на укрепителните стени на Атина след Гръко-персийските войни (Diod. 15, 39, 5), както и за укрепването на Пирея (Diod. 42, 5) не на открито, а на тайно заседание на Булето. Няма друг достоверен пример за подобни ранни тайни заседания на Съвета, на който е възможно по онова време да е било поверявано вземането на решения, неизвестни на Еклесията. Тези решения по време на война

изглежда не са били много полезни, защото към 420 г. пр. Хр. Аристофан, в карикатурен вид, представя епизод със сходен нюанс. В комедията “Конниците” Колбасарят информира Булето, че рибата е поевтиняла след започването на войната и предлага булевтите тайно да изкупят всичките налични количества, т.е. да вземат тайно решение (Aristoph. Equit. vv. 647–650). Две тайни събрания се състоят преди отплаването на Сицилийската експедиция през 415 г. пр. Хр. Когато сведенията за оскверняване на хермите са съобщени на пританите, те провеждат нещо като тайно заседание и решават да бъдат отстранени непосветените лица. Само посветените в мистериите остават да слушат подробното обвинение и да вземат решение (Andoc. 1, 11–12). Чак по-късно, разказва ораторът, след като членовете на Съвета тайно излизат от сградата са повикани стратегите (Andoc. 1, 45), които явно не са били допуснати на това заседание. Още подобни намеци в традицията за тайни съобщения и събрания удостоверяват, че Булето може да заседава и тайно, ако обстоятелствата го изискват (вж.: Aristoph. Eccl. vv. 442–444; Andoc. 2, 19, 21; Lys. 13, 21; 31, 13; Aeschin. 3, 125).

Интерес предизвикват и процедурите по свикване и откриване на заседанията на Булето. Началото на събранията се обявява от глашатай, който спуска флаг *καί τὸ σφμεῖον καθέλοι* (Andoc. 1, 35). Става дума за някакво подобие на знаме, което очевидно се развява над сградата на Съвета. Спускането му е сигнал за началото на заседанията. Преди да започне събранието се принася очистителна жертва от прасенца, чиято кръв служи за ритуално очистване на мястото на заседанието (Aristoph. Ach. v. 44; Schol., Eccl. v. 128; Pollux, 8, 104). След това глашатаят повтаря под диктовката на секретаря заклинанието и молитвата (напр. Aristoph. Thesm., vv. 347–351).

След откриването, заседанията на Булето протичат по програма изготвена от пританите. Могат да се отбележат някои принципи контролиращи реда на работата. Например съблюдава се правилото булевтите да се изказват в низходящ ред на възрастта си. Разликата между гражданите над 50 години и по-младите намира отражение в изворите (Plut. An. Seni, 784 c–d). Заседанията завършват с произнасянето на молитва. Началото на цикъла от събрания на Съвета и края на дейността му ежегодно се съпровождат от жертвоприношения.

Кой гласува и как се гласува? Членството в Булето не задължава гражданина да прекарва цялата година в Атина. Дори и най-съзнателните членове на Съвета вероятно са намирали за правилно да изпълняват други обществени задължения и понякога са възпрепятствани да посещават заседанията. И, разбира се, не всеки булевт е бил съвестен гражданин. Демостен прави разлика между неактивните членове на Съвета, които не внасят предложения и в по-голямата част от времето не посещават събранията и *πολιτενόμεινοι*, които са мъже, отговорни за незадоволителното поведение на цялото Буле (Dem. 22, 36–38). И Платон в “Законо” очаква неговите булевти да бъдат заети, само когато са членове на управляващата притания (Legg., 6, 758 b). Тези два епизода всъщност се явяват

симптом за ниската посещаемост на Булето. Но като се има предвид, че сградата предвидена и построена за заседанията на Съвета предполага побирането поне на 500-те члена²², то можем да се чудим колко добре са посещавани събранията. Никой не би построил такава сграда, ако не се очаква съответното присъствие.

В писмената традиция са засвидетелствани няколко различни начини на подаването на вот в Съвета, в общи линии близки до тези в Еклесията²³. Най-много решения се вземат с открито вдигане на ръка в случаи, като назначения, открити договори и други специфични предложения, относно които е необходимо безпристрастно и честно решение (нпр. Arist. Athen. Pol. 55, 4).

Гласуването чрез жребий също е прилагано в Булето особено по въпросите на докимасията. По думите на Есхин това е най-справедливият начин (Aeschin. 3, 3). Всеки, който гласува има по две камъчета/бюлетини (ψηφοί) – черно и бяло. За гарантирането на тайната на вота, булевтът пуска по едно във всяка от двете поставени урни, като преброяването на белите камъчета означава избора.

Друга форма на изразяване на вот, характерна само за Булето, е гласуването с листенца от маслиново дърво (ἐκφυλλοφορεῖον). Това гласуване се прилага по въпроси от вътрешната дисциплина, когато се изключват от списъка на булевтите обвинените в някакво престъпление. Вотът се подава първо с маслиновите листенца, а след това се пристъпва към жребий.

Място на заседанията. Освен, че обявяват предварително въпросите за разглеждане в Съвета, дневният ред, пританите съобщават и мястото на заседанията (Arist. Athen. Pol. 43, 3). Основно място за събиране на Булето е βουλευτήριον-а от западната страна на агората²⁴. Според наличните данни съществуват Стар и Нов Булевтерион. За дежурните притани е отредена друга специална кръгла сграда, свързана с Булевтериона и наречена Θολός. Археолозите, при разкопките на агората, определят датиранието на Толоса към 465 г. пр. Хр.²⁵, а Старият Булевтерион, на север от него, те смятат за построен към края на VI в. пр. Хр.²⁶ За тези сгради се предполага, че са изпълнявали същите функции като техните наследници. Изключение прави фактът, свързан с липсата на подходяща постройка за заседанията на Солоновото Буле, които вероятно са се провеждали на открито²⁷.

Старият Булевтерион е образец на зараждащата се гръцка архитектура. Негов познат аналог и също ранен пример за такава сграда се явява Булевтерионът в Олимпия, построен през VI в. пр. Хр. Тази постройка прилича на апсидален храм с колонада. За разлика от Булевтериона в Олимпия, при сградата в Атина се осъществява тотално нова схема. Разгръща се постройка с квадратен план, дървени седалки, аранжирани също в квадрат и с “орхестра” в центъра. Колоните вътре в сградата следват този квадрат²⁸.

По време на Гръко-персийските войни обществените сгради в Атина са повредени или разрушени и към края на V в. пр. Хр. започва работата по нова сграда за Булето, непосредствено до старата, откъм западната страна. Старият

Булевтерион е възстановен и става известен като Метрон – култов център и държавен архив²⁹.

Новият Булевтерион претърпява някои промени в плана, но е повторен квадратният тип постройка. Сградата се смята за завършена в началото на IV в. пр. Хр. Заседателното помещение е предвидено за 500 души³⁰. Някои детайли от вътрешната уредба на Булевтериона могат да бъдат систематизирани. Има едно специално място βῆμα (срв. Antiphon, 6, 40), отредено за изказващия се, с добра видимост от останалите в залата и достатъчно широко, за да могат да застанат двама души заедно³¹. В края на V в. пр. Хр. се отделят специални банки или пейки за пританите, очевидно с лице към останалите в залата и пространство пред тях за две маси, на които понякога се извършва гласуването чрез жребий (Lys. 13, 37). Местата за сядане са преаранжирани, като късните мраморни седалки заменят предишните дървени³². Каменните пейки, разположени амфитеатрално, са разделени от проходи в посока север – юг и образуват правилен полукръг, който заобикаля площадката на оратора³³. Булевтите сядат “по букви” изглежда така, че всяка фила по жребий да заеме особено място, отбелязано със съответна буква. На входа към вътрешната част на постройката има бариери, които отделят местата на булевтите от предната част на залата, предназначена за публиката (срв. Aristoph. Equit. v. 625 sqq., специално vv. 641–642). Павзаний при своето посещение в Атина вижда в сградата на Булето статуи на божества и стенописи (Paus. 1, 3, 5). Приема се, че статуите са били разположени до входа на залата и те се отъждествяват със светилище (ἱερόν)³⁴ или с олтар в “орхестрата”³⁵.

За опазване на реда по време на заседанията на Булето е използван отрядът от скитски стрелци, който вероятно се намира извън сградата. Когато протичат събиранията изглежда има един контингент стрелци, които могат да бъдат призовани в залата, ако пританите сметнат това за необходимо.

Макар че сградата на Съвета е неговото главно поле за действие, заседанията на булевтите често се провеждат другаде. След изоставянето на Атина по време на Гръко-персийските войни, управлението продължава и няма нищо невероятно в твърдението, че Булето се събира на о. Саламин (Lys. C. Leoc. 122). В условията на извънредно положение, както след оскверняването на хермите, Съветът прекарва нощта на Акропола, с изключение на пританите, които отиват в Толоса (Andoc. 1, 45). През 371 г. пр. Хр. булевтите отново заседават на Акропола, когато пристигат новините за битката при Левктра (Xen. Hell. 6, 4, 20). В други случаи работата на Булето протича в Пирея. През 325–324 г. пр. Хр. на Съвета е наредено да се събере там, за да изпрати колония за Адриатика (GHI, 200, 274 sqq.). В 319 г. пр. Хр. също има заседание на Булето в Пирея (Plut. Phoc. 32, 4). През периода на мистериите Съветът се събира в Елевзин (IG, II, 1072, 3). Намерени са късни надписи за събирания в Тезейона, на Панатенейския стадион и от там прехвърляне в театъра на Дионис, в чест на ефебите (IG, II, 1039, 3; 1043, 4–5), а Полукс пише за заседание на булевтите в Стоата на базилевсите при провеждането на докимасия за архонтите (Onom. 8, 86).

Функции. В качеството си на постоянна комисия на Еклесията Съветът задължително се занимава с предварителното разглеждане на делата, предлагани за решение пред народа. Без предварително обсъждане в Булето нито едно предложение не може да бъде направено в Народното събрание, с изключение на личните молби на гражданите, които могат да бъдат насочени понякога пряко към събрания се на сърбание народ. Изготвеното предварително постановление на Съвета (προβούλευμα) се представя за утвърждаване в Народното събрание до промяната в личния състав на Булето, т. е. в края на годината. Той се грижи за изпълнението на постановленията на народа, при това понякога във важни случаи, получава неограничени пълномощия. Върху Съвета лежи също опеката за военната отбрана на страната и затова той има върховен надзор над флота, конницата и вероятно над пехотата. Важно задължение е да се следи за построяването всяка година на определено количество кораби, като неизпълнението на тази задача може да доведе до лишаване от правото на възнаграждение на булевтите (Arist. Athen. Pol. 46, 1). Съветът завежда дипломатическите отношения с другите държави: приема чуждестранните посланици и ги адресира към Народното събрание (Aeschin. 2, 58), изслушва докладите на атинските посланици след тяхното завръщане (Aeschin. 2, 45–46), потвърждава с клетва договори и др. Булето има и задължението да надзирава всички обществени сгради (Arist. Athen. Pol. 46, 2).

Една от важните страни на самостоятелната дейност на Съвета е завеждането на държавните финанси. Финансите са от голямо значение за атиняните. Дори според съвременните стандарти обществените разходи са много. Атинските финансови дела се осъществяват с голямо внимание и въпреки, че всички важни решения са вземани от демоса, много от дейностите са поверени на Булето.

Най-ранната поява на Съвета във финансовата сфера е по повод на събирането на данъка от съюзниците в Делоската симахия. Според закон на Клиний, вероятно от 447 г. пр. Хр. (ML, 46, 5–11), Булето се превръща в главната държавна власт, която се занимава със събирането на данъка. Клиний нарежда на съюзните на Атина градове заедно с данъка си да носят плочка, на която е посочена сумата за изплащане. Данъкът трябва да бъде внесен в Булето и там да се прочете плочката. Това свидетелство на практика означава, че индивидуалните плащания от атинските съюзници се извършват в присъствието на Булето. Връзката на Съвета с тази задача се потвърждава от пасажии в други закони (ML, 68, 52–57; 69). Има съюзни градове, които не са платили своите данъци, и тогава им се налагат глоби. Всеки ден Булето се събира да разглежда и потвърждава пристигналите глоби, размерът на които е излаган на Акропола и в Булевтериона (ML, 69, 12–26).

Управлението на свещените хазни е от голямо значение за обществените дела в Атина. В тази посока Булето показва интерес към общественото съкровище в Партенона. По думите на Аристотел свещените украшения и съкровището се

приемат в присъствието на Съвета (Arist. Athen. Pol. 47, 1). Според декрети от втората половина на V в. пр. Хр. Булето е свързано също и с финансите на Елевзинския култ. Посвещенията се извършват с участието на булевтите, описът на жертвоприношенията се прави както в Елевзин, така и в Булевтериона (ML, 73, 36–44; 27–30). През 403 г. пр. Хр. и по-късно през 353 г. пр. Хр. Елевзинският култ е реорганизиран, но изглежда на Булето се дава контрол над някои постъпления. Декрет от времето на Архидамовата война показва други свещени хазни, които са заинтересували Съвета (IG I² 79)³⁶. В тези отбелязани случаи отношението на Булето е нещо повече от чисто религиозно.

Друго финансово занимание на Съвета са наемите и таксите. Договори се сключват от *πωληταί* под надзора на Булето. Според “Атинската полития” на Аристотел (47, 2–3), полетите предоставят на Съвета избелени с гипс плочици/дъсчици с вписаните наеми и данъци, събрани за една година, имената на наемателите, както и цената, която предлагат. Най-вероятно полетите съставят детайлен договор за одобрение от Булето във връзка с търговете за разработка на рудниците (главно в Лаврион) и за всички полисни договори. Случай за договор с едно лице дава сведение на Андокид за решение на Булето да се определи мито, с по-голям размер от прилаганото от някой си Агирий (Andoc. 1, 134). Тук контролът и дискусиата пред булевтите спомагат за да се защити интересът на цялата полисна общност. Наемите от владенията на храмовете са внасяни от архонта-базилевс също в Съвета, т.е. той работи под надзора на булевтите (Arist. Athen. Pol. 47, 4). Епиграфски данни говорят, че Булето наблюдава и наемите на специалните терени, както и тяхната поддръжка: засаждането на маслинови дръвчета, почистването на канавките от дъждовната вода и др. (IG I² 94, 11–28; 29–38). Според законите Съветът е овластен да следи за закъснелите плащания и да отбелязва длъжниците към държавата. За целта се изготвят специални списъци, съставени съобразно срока на плащане. Внесените вече суми се зачеркват в списъците, в присъствието на Булето и в Булевтериона. Закъснелите с плащанията се отбелязват като длъжници и подлежат на наказание (Arist. Athen. Pol. 47, 5; 48, 1).

Освен с държавните постъпления Булето се занимава и с държавните разходи. Плащанията за нуждите на държавата се извършват от множество длъжностни лица, а крайният контрол принадлежи на Еклесията. През IV в. пр. Хр. финансовата организация на полиса се усложнява. Доколкото може да се каже всяко плащане от държавната хазна е определяно за дадена цел. Булето също има разходна сметка, като например да финансира обнародването на собствените си декрети върху каменни стели (IG 2² 120, 21–22) и общите си религиозни ритуали (IG 2² 223 B, 5). Само Съветът има достъп до информацията дали има нужда от допълнителни данъци, или дали полисът може да си позволи нови разходи от наличните ресурси и това трябва да е била причината за финансовата власт на булевтите. От средата на IV в. пр. Хр. вече се появява длъжността на главния ковчезник и неизбежно се проявява тенденция новите служители да

изместят Булето като източник на финансова мъдрост. Финансовият контрол преминава в ръцете на опитни хора с доказани способности, за което пример е славата на Ликург, като виден финансист. Донякъде е загадка конституционният пост, който той заема в течение на 12 години, но директно е описан като ковчезник (*ταμίης*) (Ps. Plut. X. Or. 841 B).

Друга страна от дейността на Булето е свързана със съдебната му власт. За основни и общопризнати свидетелства се приемат два пасажа от Аристотел, в които се казва, че окончателните решения принадлежат на Съвета и, че той има правомощията на налага глоби (в размер не повече от 500 драхми), да осъжда на затвор или на смърт (Athen. Pol. 41, 2; 45, 1). Предполага се, че такива възможности Булето няма в ранния V в. пр. Хр и ги придобива след реформите на Ефиалт³⁷. Вече към IV в. пр. Хр. булевтите функционират като съдилище по няколко причини. По време на своята служба, целият състав в съвкупност има дисциплинарна власт по отношение на отделните членове. Обвиненият в някакво престъпление булевт може да бъде изключен от средата на булевтите посредством гласуване, може да бъде арестуван и след това подложен на съд по обичайния ред. Съветът има юрисдикция над повечето магистрати, наблюдава за техните действия и може да ги подведе под отговорност. Булето надзирава и частните лица – атинските граждани, които не изпълняват техните граждански задължения или имат лошо поведение (Aeschin. 1, 112). Съветът решава самостоятелно само по-маловажните дела, а по-важните дела предава за решение на Еклесията или на Хелиеята, ако не му се предостави от народа изключителна съдебна власт. Най-важният аспект на неговите юридически задължения е приемът на обвиненията (*εἰσαγγελία*) за държавни престъпления. Съветът има правото да арестува в особени случаи на подозрение в държавна измяна (Lys. 13, 21–23; Dem. 24, 63, 144–146).

Съществен момент от юридическите функции на Булето е и *δοκίμασία*-та. Съветът провежда проверката на постъпващите булевти и на деветте архонти (Arist. Athen. Pol. 45, 3). На докимасия в Булето подлежат още множество други лица като например конниците, на които се следи общата им пригодност и възможността им да поддържат кон (Arist. Athen. Pol. 49, 1). На проверка са подлагани и пешаците (добавени късно към атинската конница), които сядат зад конниците, а по време на битка слизат от конете и се бият като пешаци. Задължение на Съвета е и наблюдението над годишното зачисляване на новите граждани в списъците на демите (Arist. Athen. Pol. 42, 2).

Привилегии и наказания. Интересно е да се отбележи, че наред с многобройните си задължения булевтите твърде разбираемо се ползват и с някои привилегии. Съветът представлява самостоятелна държавна власт и неговите членове са един вид магистрати, макар, че те се отличават от истинските магистрати с това, че получават заплащане. Кога точно е въведено заплащането не може да се установи, но се знае размерът му по времето на “Атинската полития”.

За всеки присъствен ден булевтите получават по 5 обола. На пританите се дава допълнително и по един обол за храна (Arist. Athen. Pol. 62, 2). Този обол им е нужен, защото те имат още една привилегия – по време на дежурството си, да живеят и се хранят на държавни средства в сградата на Толоса. Понеже пританите, заедно с държавните секретари, главно обядват там, е била нужна кухня и с тази цел, откъм северната страна на сградата, са добавени четири различни постройки.

Друг съществен момент от статуса на булевтите е фактът, че в течение на едногодишната си дейност те са освободени от военна служба. Освен това пританите имат привилегията да заемат първите места в театъра, а по време на заседанията на Народното събрание отново сядат в челните редици (Aristoph. Ach. vv. 19–26). Привлича вниманието и обстоятелството, че в хода на събранията булевтите поставят на главите си миртови венци, като знак за тяхното достойнство.

През ранния IV в. пр. Хр. изглежда се провежда състезание за най-добрата притания на годината (IG, II², 1142). След завършването на годишната служба народът обикновено награждава със златен венец (посветен на някое божество) отличилата се притания. От около 370 г. пр. Хр. съществува посвещение само към един от пританите, някой се Леонтий $\nu\kappa\eta\sigma\alpha\nu\tau\epsilon\varsigma \delta(\acute{o})\xi\alpha\nu \tau\omega\iota \delta\eta\mu\omega\iota$, който явно изпъква сред другите, в течение на годината (IG, II², 1742). По-късно, в елинистическия период, почестите са увеличени и са известни години, когато двама или трима притани са били отличавани.

Но понякога народът изразява неодобрението си към Съвета и го лишава от тази награда. В редица случаи булевтите дори са застрашени от наказания или глоби. Например в кръга на задълженията на Булето, както вече се спомена, влиза построяването ежегодно на 20 триери и ако в края на годината не се предостави тази бройка, то булевтите са лишавани от обичайния си дар (Dem. C. Andot. 8), а е можело и да не получат своите възнаграждения (Arist. Athen. Pol. 46, 1).

Членовете на Съвета изпитват страх от възможни наказания. Така например през 415 г. пр. Хр. Никий уверява пританите да поставят на повторно гласуване едно вече взето решение за предприемането на Сицилийската експедиция, без да се страхуват, че ще нарушат закона (Thuc. 6, 14). Подобна е ситуацията и в делото за Аргинузките острови, когато пританите се боят да не нарушат закона като поставят предложението на Каликсен на гласуване (Xen. Hell. 1, 7, 14–15). В декрета за данъците на Клиний пританите са застрашени от тежки глоби, ако не успеят да повдигнат обвинения пред Булето (ML, 46, 35–37). Пританите подлежат също на глобяване, ако не са задвижили преразглеждането на Делоската симахия (ML, 69, 26–1). Съществуват още такива примери като в Демостен, когато и пританите, и проедрите могат да бъдат преследвани, ако попречат на законното назначаване на номотетите (Dem. 24, 22). Има възстановка на надпис, чрез която се цели да се докаже, че преди края на 418–417 г. пр. Хр.

Еклесията и Булето могат да държат сметка даже за отминали вече притании, но някои детайли и разсъждения на автора изглеждат необезпечени³⁸. След тези наблюдения с известна сигурност може да се твърди, че пританите са застрашени от наказания, ако пропуснат да извършат някое специфично действие и изглежда са носели отговорност за своето поведение.

Като заключение може да се каже, че голямата роля на Съвета, в системата от държавни органи на Атинската демокрация, личи от юридическата формула за решенията на Народното събрание, които стават закон и обикновено започват с думите “Постанови Съветът и народа”. Значението на Булето се вижда и от готовността на изтъкнати атински политици да служат в него особено в критични периоди, като например Клеон в средата на 420 г. (Aristoph. *Equit.*, vv. 774–776) пр. Хр. и Демостен в 347–346 г. пр. Хр. (нпр. *Dem.* 19, 154; *Aesch.* 2, 17) до Филократовия мир между Атина и Филип Македонски. Технически погледнато, Съветът на 500-те е Съвет от магистрати. От една страна, Булето представлява постоянна делова комисия на Народното събрание, а от друга – напълно самостоятелно, висше правителствено учреждение. Неговата дейност е строго регламентирана и се простира на всички отрасли от държавното управление.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Highett, C.** *A History of the Athenian Constitution to the End of the Fifth Century B. C.* Oxford, 1967⁴, 92–96.

² **Forrest, W.** *The Emergence of Greek Democracy.* World University Library, 1966, 164–166; **Griffith, G. T.** *Isegoria in the Assembly at Athens.* – *Ancient Society and Institutions: Studies presented to V. Ehrenberg.* Blackwell, 1966, 121, 135 n. 35.

³ **Oliver, J. H.** *The Athenian Expounders of the Sacred and Ancestral Law.* Baltimore, 1950, 68–69.

⁴ **Rhodes, P. J.** *The Athenian Boule.* Oxford, 1972.

⁵ **Highett, C.** *A History of the Athenian,* 1–32; 108–159.

⁶ **Griffith, G.** *Isegoria in the Assembly,* 123; **Ferguson, W. S.** *The Athenian Secretaries.* Cornell Studies in Classical Philology. New York, 1898, 7.

⁷ **Thompson, H. A.** *Bulding on the West side of the Agora.* – *Hesperia.* Supp. VI, 1937, 2–226; *Agora. The Athenian Agora: a Guide to the Excavation and Museum.* A.S.C.A. Athens, 1962; **Miller, S. G.** *Old Merton and Old Buleverion in the Classical Agora of Athens.* – *Historia,* 1992, 95, 133–156.

⁸ **Osborne, R.** *Demos: the Discovery of Classical Attika.* Cambridge, 1985, 237.

⁹ **Carey, Ch.** *Democracy in Classical Athens.* London, 2001, 44.

¹⁰ Смята се, че системата е въведена по време на Пелопонеската война с един единствен жребий да се определя редът за цялата година. Вж.: **Kahrstedt, U.** *Untersuchungen zu athenischen Behörden,* IV. *Bemerkungen zur Geschichte des Rats der Fünfhundert.* – *Klio,* 1940, 33, 9–10.

¹¹ Атиняните смятат времето по лунната година с 354 дни. За синхронизирането ѝ със слънчевата година, на всеки две години, на третата, те прибавят по един месец, така че

годината става тогава от 384 дни. По Аристотел (Athen. Pol. 43, 2) първите четири пританиии в годината продължават по 36 дни, а останалите шест – по 35 дни.

¹² Вж. напр.: **Griffith, G.** Isegoria in the Assembly, 123.

¹³ **Rhodes, P. J.** The Athenian Boule, 17. Авторът смята, че определено няма неоспоримо доказателство за пританиите съществували преди Ефиалт. **Kahrstedt, U.** Untersuchungen zu athenischen Behörden, 10–11 – твърди се, че пританиите са създадени през 462–461 г. пр. Хр.

¹⁴ **Латышев, В. В.** Очерк греческих древностей. СПб., 1897–1899³, ч. 1, 204.

¹⁵ **Rhodes, P. J.** The Athenian Boule, 24.

¹⁶ **Andrewes, A.** The Government of Classical Sparta. – Ancient Society and Institutions: Studies presented to V. Ehrenberg. Blackwell, 1966, 13–14.

¹⁷ **Латышев, В. В.** Очерк греческих, 205.

¹⁸ **Ferguson, W. S.** The Athenian Secretaries, chs. 6–7.

¹⁹ **Rhodes, P. J.** The Athenian Boule, 136.

²⁰ **Rhodes, P. J.** The Athenian Boule, 136–143. Авторът основно разглежда проблема с тяхната идентификация.

²¹ Класификация на различните бариери прави **W. A. McDonald** The Political Meeting Places of the Greeks. Johns Hopkins Studies in Archaeology. Baltimore, 1943, 34.

²² **Thompson, H. A.** Bulding on the West side, 142.

²³ **Staveley, E. S.** Greek and Roman Voting and Elections. London, 1982, 93–95.

²⁴ Античните текстове, които засягат сградата на Булето са събрани от **R. E. Wycherley** The Athenian Agora. Vol. 3. Literary and Epigraphical Testimonia. A.S.C.A. Princeton, 1957, 128–137.

²⁵ Agora. The Athenian Agora, 45, 470; **Miller, S. G.** Old Merton and Old Bulevterion, 133–156.

²⁶ **Thompson, H. A.** Bulding on the West side, 134–135, 212 – посочени са 527–510 г. пр. Хр.

²⁷ **Rhodes, P. J.** The Athenian Boule, 18.

²⁸ **Thompson, H. A.** Bulding on the West side, 212; **Dinsmoor, W. B.** The Architecture of Ancient Greece an account of its Historic development. New York, 1975⁴, 118–119, 206.

²⁹ Текстове, които засягат сградата на Метрона са събрани в: **R. E. Wycherley** The Athenian Agora, 151–160.

³⁰ Вътрешните размери на залата, на основата и на стените съобщават **H. A. Thompson** Bulding on the West side, 142 и **W. A. McDonald** The Political Meeting Places, 71.

³¹ **Thompson, H. A.** Bulding on the West side, 213.

³² **Dinsmoor, W. B.** The Architectur, 297.

³³ Вж. още: **Колобова, К. М.** Древний город Афины и его памятники. Ленинград, 1961, 248; **Шаму, Фр.** Гръцката цивилизация през архаичната и класическата епоха. София, 1979, 330.

³⁴ **McDonald, W. A.** The Political Meeting Places, 135.

³⁵ **Rhodes, P. J.** The Athenian Boule, 35.

³⁶ Декретът е дискутиран от **B. D. Meritt** Greek Historical Studies. Lectures in Memory of L. T. Semple. First Series. Princeton, 1967, 123–124.

³⁷ **Rhodes, P. J.** The Athenian Boule, 201.

³⁸ **Woodhead, A. G.** IG I² 95 and the Ostracism of Hyperbolus. – Hesperia, 1949, 18, 78–83.

ИЗПОЛВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

GHI – Greek Historical Inscriptions. Tod, M. N. A Selection of Greek Historical Inscriptions. 2 vols. Oxford, 1948.

IG – Inscriptiones Graecae. Vol. I, Berlin, 1873.

ML – Meiggs R., Lewis D. M. A Selection of Greek Historical Inscriptions to the End of the Fifth Century B. C. Oxford, 1969.